

VII. Hlavní literární směry

A. Renesanční literatura

1. Renaissance, její podstata, obsah a vývoj / 2. Dante Alighieri: Božská komedie / 3. Giovanni Boccaccio: Dekameron / 4. Francesco Petrarca: Sonety / 5. François Villon: Básně / 6. William Shakespeare: Kupec benátský / 7. Miguel de Cervantes Saavedra: Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha / 8. Renesanční literatura v Českých zemích a některých dalších oblastech

První skutečný literární sloh v euroamerické kultuře je součástí kulturní epochy nazývané renesance. Ta zahrnuje široce pojatý přelom středověku a novověku, a její obsah, přínos i výsledky poutají naši pozornost svou nadčasovostí. Renaissance znamená znovuzrození; je tedy zřejmé, že je založena na tvůrčím oživení některých starších kulturních vlivů. Zároveň ovšem se v renesanci složení společnosti i třeba podoba evropské krajiny přibližují dnešním poměrům. Renaissance je také první epocha literatury tištěné, která znamená zásadní zpřístupnění psaného slova širokým vrstvám obyvatel. A konečně je to období, v němž se poprvé účinně a natrvalo propojil život i vývoj téměř všech světadílů. V tom všem je renesance blízka také atmosféře 21. století.

1. Renaissance, její podstata, obsah a vývoj

1-1 Charakteristika přelomu mezi středověkem a novověkem; 1-2 Antická inspirace; 1-3 Povaha a datace renesanční kultury; 1-4 Renaissance v různých druzích umění; 1-5 Knihtisk; 1-6 Některé rysy renesanční literatury; 1-7 Renesanční literatura v jednotlivých literaturách: Itálie; 1-8 Francie; 1-9 Anglie; 1-10 Španělsko; 1-11 Německy mluvící země; 1-12 České země.

1-1 Charakteristika přelomu mezi středověkem a novověkem

Pozdní středověk (14. – 15. století) přinesl v Evropě **první krizi feudalismu** (v Českých zemích na ni reagovalo husitství): rozvoj společnosti založený na ideji provázaného působení trojího lidu (rytířské šlechty, kněžských hodnostářů a poddaných zemědělců) se totiž vyčerpal.

Cestu **dalšího rozvoje** tak začalo razit **měšťanstvo** (řemeslníci a obchodníci), které se dokázalo emancipovat jak od šlechty, tak od církve. Města si udržovala **vojenskou sílu** svým **opevněním** a **duchovní nezávislost** získávala prostřednictvím škol, mezi nimiž vynikaly **univerzity**; univerzitní prostředí se stalo ohniskem kvalitního vzdělání a svobodné diskuse, jež narušovala starší, ustrnulé způsoby myšlení.

Měšťané si vydobyli pozici nejvlivnější složky neurozeného obyvatelstva. Svou **ekonomickou i vzdělanostní zdatnost** chtěli završit získáním **podílu na politické moci** ve státě.

Tento vývoj byl obohacen a rozšířen vlivem epochy **zámořských objevů (15. – 16. století)**, jejímž nejvýznamnějším okamžikem se stalo **objevení Ameriky** italským mořeplavcem ve španělských službách **Kryštofem Kolumbem r. 1492**; tento rok tedy bývá považován za **symbolický počátek novověku**.

Objevné plavby zásadně rozšířily **evropské představy o světě**, přinesly Evropanům mnoho **nových plodin**, seznámily je s **exotickým, kulturně velmi odlišným obyvatelstvem**, umožnily však také **nový rozvoj otroctví** (na podmaněné národy jiné barvy pleti hleděla křesťanská Evropa jako na polozvířecí divochy). Vznikl **novověký kolonialismus**: mnoho zámořských zemí bylo proměňováno v **kolonie**, jež byly v majetku i v područí evropských velmocí – Španělska, Portugalska, Anglie, Francie – a jejichž přínos byl tehdy spatřován hlavně v **těžbě stříbra a zlata**.

Zisky z kolonií si přivlastňovali především **evropští panovníci a šlechta**, ale jejich bohatství se z velké části postupně přesouvalo do rukou **měšťanů**. Ti totiž na zakázku budovali i vybavovali nová **aristokratická sídla** plná pohodlí a přepychu, ale zároveň nezapomínali ani na všestranné povznesení svého vlastního, **měšťanského životního stylu**.

1-2 Antická inspirace

Společenské změny na přelomu středověku a novověku podnítily **evropskou společnost** k tomu, že nalézala **vzor a inspiraci v antice**, zejména ve starořecké demokracii a ve starořímské republice i raném císařství. Antika se jevila jako zajímavá z několika důvodů:

a) Evropané se s **jejími pozůstatky** vcelku dobře seznámili přinejmenším během křížových výprav do Svaté země v 11. – 13. století;

b) Byla to kultura **intenzivně obhospodařované** krajiny, jejíž struktura se opírala o **početná vzkvétající města**, propojená **sítí dálkových obchodních cest**;

c) **Neprivilegované**, ale **ekonomicky zdatné** vrstvy antické společnosti měly **výrazný vliv** na správu **věcí veřejných**;

d) **Studium, bádání, výuka i literární tvorba** byly **svobodné**, nepodléhaly myšlenkovému tlaku politických či náboženských institucí;

e) Antiku charakterizoval **rozkvět všech oblastí kultury**, přičemž **ústřední pozornost** byla věnována **člověku**, jeho biologické a společenské podstatě; ideálem se stala **všestranně rozvinutá osobnost jedince**.

1-3 Povaha a datace renesanční kultury

Výsledkem výše popsaného vývoje se stala **kulturněhistorická epocha renesance**: fr. *renaissance* [renesans] = *znovuzrození, obrození, nový rozkvět*. Renesance přinesla **nový kulturní styl** a s ním spojený **nový komunikační kód společnosti**.

Renesance je většinou „aristotelský“ sloh. Zahrnuje **všechny oblasti** života i umělecké tvorby. Vzniká **v Itálii kolem r. 1320**, kdy v ostatní Evropě ještě dlouho převažovala gotika. Za **prvního renesančního tvůrce** bývá považován spisovatel **Dante Alighieri** [aligjéri] (1265 – 1321). Teprve od 15. století se renesance šíří do většiny Evropy. **Závěr** renesanční epochy spatřujeme **kolem r. 1600**, kdy na renesanci navazují manýrismus a posléze baroko.

Renesanční kultura stojí na následujících zásadách:

1. **Ideálem** je naplněný život **svobodného, všestranně rozvinutého a tvůrčího jedince**, jehož sebevědomí vychází především z **osobních schopností**, nikoli ze společenské pozice;

2. Člověk má **právo na úplné porozumění světu**; k lidskému **poznání** vede především cesta **smyslového vnímání, samostatně uvažujícího rozumu a osobní zkušenosti**;

3. Základem **studia**, bádání i **tvorby** je **svoboda a nezávislost**;

4. Ústředním smyslem tvůrčí činnosti a života vůbec je **blaho člověka**, jenž uplatňuje **svůj vlastní úsudek** stejně jako **své přirozené city**;

5. **Umění** vyjadřuje **pocity životní aktivity, radosti a důvěry v budoucnost**;

6. Člověk se otevírá **kontaktům s přírodou**;

7. **Náboženství** je pilířem, ale také **přirozenou součástí** života; i velké osobnosti křesťanského příběhu byli především **skuteční lidé**.

Renesance je podporována **vlnou** zásadních přírodovědných **objevů** a technických **vynálezů** (někdy se hovoří o **vědecké revoluci** 16. – 17. století). Obsah i význam její první, renesanční fáze ztělesňují astronomové **Paolo dal Pozzo Toscanelli** [paolo dal poco toskaneli] (1397 – 1482; Itálie; znovuobjevil fakt, že *planeta Země je kulovité těleso*), **Mikuláš Koperník** (1473 – 1543; Polsko; *Země a další planety obíhají kolem Slunce*), **Giordano** [džordano] **Bruno** (1548 – 1600; Itálie; *Slunce je jen jedna z mnoha hvězd a Bůh není osoba, ale duchovní princip oživující nekonečný vesmír*; Bruno byl za své názory upálen na příkaz církevních autorit), **Galileo Galilei** (1564 – 1642; Itálie; vynálezce *dalekohledu*).

Pro nás mají tyto **objevy** (vedle mnohých dalších) několikery význam:

1. Natrvalo pronikl do společenského vědomí názor, že **uvažování o člověku** musí být **spojeno s uvažováním o přírodě**;

2. Rozšířilo se (zejména zásluhou anglického filozofa **Francise Bacona** [fra:nsise beikna], 1561 – 1626) přesvědčení, že **cílem vědy je ovládnout přírodu** prostřednictvím **porozumění jejím zákonům**;

3. Prosadila se **matematizace reality** jako odraz dobového vědeckého bádání i jako snaha najít takový objektivní výklad světa, který by nebyl závislý na názorech mocenských autorit (vrchol tohoto úsilí představuje francouzský filozof a matematik **René Descartes** [dekart], 1596 – 1650);

4. Spory přírodovědců s církevními hodnostáři ukázaly, že opravdové **porozumění Bibli** nemůže být postaveno na doslovném chápání jejího textu, ale na skutečné **hermeneutice a interpretaci**.

1-4 Renesance v různých druzích umění

Renesance je spojena s **humanismem** – literárním (badatelským i beletristickým) **obratem pozornosti ke člověku**, jeho podstatě, životu, zájmům a potřebám.

Renesanční architektura se svými rozměry přizpůsobuje lidskému měřítku: gotická vertikálnost je nahrazována poklidnou **horizontalitou**; prostorné, světlé a vzdušné interiéry svědčí o tom, že stavba už nemusí být v první řadě pevností. Panovníci a šlechta si namísto dosavadních hradů dávají stavět **zámky**, které se **otevívají venkovnímu prostoru**: uplatňují se arkádové ochozy a ozdobná balustrádová schodiště, zahrady i parky s terasami a fontánami. Mnohé zámecké areály **se propojují s prostorem města**; v okolí měst si šlechta staví **letohrádky**. Renesanční stavitelé s oblibou kombinují **prvky řeckého a římského stavitelství** (nízké trojúhelníkové štíty na sloupech a oblouky na pilířích).

Vznikají architektonicky zajímavé hospodářské objekty: **pivovary, sýpky, mlýny...** Honosné **měšťanské domy** vynikají esteticky hodnotným řešením fasád (geometrická či figurální **sgrafita**), kleneb (**sklípková klenba**, kde dekorativnost dominuje nad funkčností) i **dřevěných stropů** (často malovaných či intarzovaných – z různých druhů dřev). **Chrámů** se doplňují **zvonice** (mnohdy samostatně stojícími) a **předsíněmi**.

V **malířství a sochařství** se uplatňují moderní vědecké poznatky z optiky (práce s **perspektivou**) i lékařství (**anatomická přesnost**), portréty vynikají **realistickou věrností a individualizací** výrazu; oblíbené jsou **akty**. **Náboženské náměty** se výrazně propojují s **běžným životem** (např. obrazy kojící Madony).

V **interiérech** je dřevěný nábytek stále dekorativnější, úlohu krbů často přejímají **kachlová kamna**, zlatý věk nastává pro nástěnné koberce tapiserie zachycující nejrůznější výjevy a plnící estetickou i tepelně izolační roli. Svůj první rozmach zaznamenává evropské **sklářství**: přibývá skleněných pohárů, okenní tabule jsou zdobeny malbami, luxusní interiéry jsou ožívovány zrcadly.

Renesanční záliba v gastronomii se projevila v bohatším vybavení kuchyní a jídelen (např. vznikl kredenc). **Strava** je mnohem pestřejší a bohatší než v gotické době, renesanční hostina se stává velkou společenskou událostí.

Renesanční **oděv** bývá pestrobarevný a má často – kvůli pohodlnějšímu nošení – prostřihávané rukávy i jiné části. Muži nosí upjatý krátký kabát kamizolu, krátké kalhoty s balonovitými nohavicemi, trikotové punčochy a stěvíce. Šaty renesanční ženy se skládají z živůtku se stojacím límcem a dvojité sukně. Muži i ženy nosí na hlavách barety a s ramen jim splývají pláště: V poslední třetině 16. století nastupuje španělská móda: společenský oděv bývá celkově tuhý, aby nutil ke vzpřímenému držení těla, převládají tmavé tóny (ovšem s výjimkou bílého odnímatelného skládaného límce – okruží).